

Till frågan om *Ectobius lapponicus* L. förmenta skadegörelse inomhus i Lappland.

Av

C. B. GAUNITZ.

Under rubriken »Lappfolkets fruktade skadegörare» publicerade jag i E. T. år 1928, sid. 253—254 en kortare artikel, vari jag påpekade, att den skadegörelse på lapparnas förråd, som tillskrivits *Ectobius lapponicus*, icke är för handen och säkerligen aldrig varit det. Jag framhöll, att skadedjuret hos lapparna är att söka bland *Thanatophilus*-arterna, och jag utpekar arten *lapponicus* Herbst som den troligaste.

Nu har emellertid en senare undersökning i diverse källskrifter givit besked om att problemet att fastställa vilken insektart, som skall sättas istället för *Ectobius* icke är så enkelt, som jag hade trott år 1928. Sommaren 1931 tog därför min broder Daniel ånyo upp undersökningarna inom Sorsele socken för att få klara och fastslående belägg, och det är nu slutresultatet av våra undersökningar, som här framlägges.

För gott samarbete och för de avgörande forskningsresultaten har jag att helt tacka min broder Daniel, och för ett flertal litteraturhänvisningar tackar jag amanuensen Kjell Ander, Lund.

Då Linné år 1732 företog sin ryktbara lappmarksresa tvingades han av översvämningar i de svårframkomliga myrmarkerna norr om Lycksele by att vända om. Detta var den 3 juni och han befann sig då utefter Juktån vid Lycksmyran; möjligen vände Linné först när han hunnit utefter gångvägen mot Råstrand en bit in i Sorsele socken. Han antecknar då bl. a. i sin »*Iter Laponica*»: (Jag numrerar de av mig anförda citaten för att senare blott hänvisa till siffrorna. Spärrningarna äro gjorda av mig.)

1. »Åter fann jag det *insectum*, quod antea semicoleopratum, vilket åter fisk. Item ett *annat* svart, punctatum, vilket med det förra springer ibland fiskfjällen och det senare alltid i bosset på golvet i hyddorna. Posterius olet odore Rutae».

I »Fauna Suecica» 1761 beskriver Linné »det insectum» och omnämner dettas skadegörelse:

2. »*Blatta lapponica* . . . Habitat in Casis Lapponum *Sylvaticorum* inter piscium squamas frequentissima. Dum pisces absque sale a Lapponibus exsiccantur, saepe unico die, ab hac omnio consumuntur.»

Zetterstedt anför likartat i såväl »Fauna Insectorum Lapponica» 1828 som i »Insecta Lapponica» 1837—1840, i den förra å sid. 44, i den senare spalt 246, under *Blatta lapponica*:

3. »Hab. inter squamas piscium in casis Lapponum ut et in fruticibus Pini et Juniperini, per universam Lapponiam mens Jun. —Aug. frequens . . .»

von Borck skriver om *Blatta lapponica* i sitt arbete om »Skandinaviens rätvingade insekters naturalhistoria» 1848 sid. 28:

4. »... Även i Tyskland, Frankrike m. fl. länder av det mellersta Europa är den observerad, men längre åt söder tyckes den ej vilja utbreda sig. Ingenstädes träffas den dock i sådan mängd som i Lappland, där den företrädesvis trives och idkar samma levnadssätt inne uti husen, som de större kakerlackorna i de blidare länderna. Uti skogs- och fiskare-lapparnas kojor innästla de sig bland renhudar och fiskfjäll och föröka sig till den grad, att de på få dagar kunna förtära hela förrådet av fisk, vilken lapparna pläga torka och förvara osaltad, för att använda såsom bröd. Professor Zetterstedt har under sina resor i Lappmarkerna funnit denna kakerlacka överallt allmän, t. o. m. högt uppe på fjällryggen samt i Norrrikes nordligaste landskaper, Nordlanden och Finnmarken.»

Von Borcks uppgift om att den torra fisken av lapparna användes såsom bröd härrör sig tydligt från Linné och återfinnes hos De Geer, vilken s. 533—534 i »Memoires pour servir à l'hist. des insectes.» T. 3, skriver om *Ectobius lapponicus*:

5. »M. de Linné dit qu'on les trouve en quantité des les cabanes des Lapons, où elles dévorent en peu de temps le poisson sec, qui fest de pain à cette nation. Elles courent avec beaucoup de vitesse et s'envolent avec facilité.»

I ett modernt arbete, Zacher, »Die Geradflügler Deutschlands», skriver denne sid. 64 om *Ectobius lapponicus*:

6. »... Lappland, nördliches Norwegen, in den Häusern der Lappländer, frisst an getrockneten Fischen», och i samma arbete sid. 40:

7. »Hiervon ist die erste Art (*Ectobius lapponicus*), welche im Freien bei uns in Wäldern gemein ist, nach Kelch um die Mitte des vorigen Jahrhunderts (1800) in Oberschlesien oft noch viel häufiger als die zweite (*Phyllodr. germanica*) in Wohnungen aufgetreten, seither ist ein solcher Fall aber nicht mer beobachtet worden.»

I modern svensk litteratur förekommer ock en del uttalanden, som helt gå i samma anda som ovanstående. Så skriver prof. A. Tullgren i »Våra Snyltgäster» sid. 19:

8. »Lapska kackerlackan synes blott uppträda som skadedjur inomhus i Lappland, där den lär vara ett svårt plågoris i lappkåtorna. Den gör åverkan på såväl matförråd som andra inventarier, renhudar o. s. »..»

Tullgren & Wahlgren anföra i Svenska insekter 1920:

- 9 A. »i Lappland förekommer den (*Ectobius*) även i lapparnas visthus, där den förstör livsmedel, hudar m. m.»

I en så modern bok som den år 1929 utgivna »Svenska jordbrukets bok, Kulturväxterna och djurvärlden» av A. Tullgren skriver denna sid. 164 om kackerlackor i allmänhet:

- 9 B. »Ehuruväl dessa insekter ej kunna räknas till kulturväxternas fiender hava de på grund av sitt levnadssätt ett visst intresse även för växtodlare. De leva nämligen av såväl vegetabilier som animala produkter och uppträda ofta i så stor mängd att de kunna betraktas som ett verkligt plågoris . . .» Längre ned läses: »I vårt land förekommer 4 arter, av vilka endast *Ectobia (Blatta) lapponica* L. (lapska kackerlackan) är inhemska . . . Arten träffas utomhus över hela landet, men är allmänast i Lappland, där den även förekommer i lappkåtorna.»

Linnés uttalande (cit. 1) torde med säkerhet vara att anse som urkällan till alla efterföljande uppgifter om *Blatta*. Detta mitt antagande styrkes därav att i alla efterlinnéanska uppgifter medtages genomgående ordet fiskfjäll. Zetterstedt, som själv tvenne gånger företagit vidsträckta resor i Lappland, utlämnade visserligen ej heller dessa fiskfjäll, men gör (cit. 3) det tillägget att *Ectobius* dessutom förekommer bland tall- och enbuskar. Detta kan kanske tolkas så att det senare är Zetterstedts egen observation medan det förra är rent citat efter Linné, vilket Zetterstedt ej velat stryka även om de egna observationerna ej kunnat lämna bekräftelse. Tillägget hudar resp. renhudar (cit. 3, 8 & 9) är lånat från annat håll, ev. från Linnés uttalande, (cit. 10 & 11 nedan). Borck har detsamma (cit. 3), och då han själv aldrig varit i Lappmar-

ken, måste man antaga, att han stöder sig på uttalande i litteraturen; han angiver emellertid ingen källskrift.

Kelchs (cit. 7) uttalande om skadegörelse inomhus av *E. lapponicus* får man nog hänföra till okritiskt godtagna uppgifter. Detta så mycket troligare som Kelch påstår att *Phyllodromia germanica* icke är sällsynt i hela Oberschlesiens löv- och barrskogar och anför att »auch die zweite Art (*Ph. germanica*) scheint in Deutschland einheimisch zu sein» (Zacher sid. 40; forts. på Kelchs anförande cit. 7), medan den framstående orthopterologen T. Charpentier, själv bosatt i Schlesien, anser att *Ph. germanica* icke är inhemska i denna provins.

Av citat 1—9 finner man hur *Ectobius* från att angivas enbart förstöra fisk så småningom påstås angripa hudar och slutligen obestämt »livsmedel». Detta »livsmedel» kan mycket lätt bibringa en läsare den uppfattningen att det gäller mjöl och andra vegetabilier, och i all synnerhet ledes tankarna i denna riktning därigenom att flera kakerlacksarter, som äro skadedjur inomhus, göra kraftig åverkan på vegetabilier (mjöl, bröd, m. m.) även om de dessliques äta ämnen ur djurriket (se cit. 9 B).

Vi börja granskningen av *Ectobius* förmenta skadegörelse.

Det kan då utan vidare konstateras att *Ectobius* i södra och mellersta Sverige icke på något sätt är känd som skadegörare på förråd av något slag, vare sig dessa förvarats utom- eller inomhus och arten är ej heller känd såsom förefintlig inomhus. Dessa uttalanden gälla även utlandet!

Genom våra undersökningar har det tydligt konstaterats att *Ectobius* varken i Norrland eller i Lapplands skogsbygder (dit Linné förlägger skadegörelsen) och ej heller inom fjällområdet (därifrån skadegörelsen av *Ectobius* icke omtalas av Linné, men där lapparna än i dag ha en skadegörare att kämpa mot) är känd såsom skadedjur, varken på förråd, som förvaras uti timrade hus eller i kåtor eller i lapparnas visthusbodar (staburar) och icke heller på förråd, som uppbevaras utomhus.

Än idag torkas fisk i det fria, och hos det i skogslandet bofasta folket påträffar man ofta uppfläkt och på husens sydvägg till torkning uppspikade fiskar, vilka äro osaltade. Denna fisk och annan, som, likaledes osaltad, på annat sätt upphängts till torkning, har aldrig någonsin skadats av *Ectobius*.

Vad förråd beträffar, om därmed avses vegetabilier, kände icke nordborna, varken svensksfolket eller de bofasta eller nomadiserande lapparna, till någon insekt, som åstadkom skadegörelse. Deras mjöl- och sockerförråd och deras bröd — sådant förvaras dock ytterst sällan av de nomadiserande lapparna, vilka först på senare tid börjat använda bröd — ha aldrig skadats av insekter, i varje fall icke i den grad att det uppmärksammats.

Slutligen — *Ectobius* befanns vara en av nybyggare och lappbefolkning icke ens observerad varelse: den var namnlös och okänd! Jag hänvisar till artikeln i E. T. 1928, där jag bl. a. skriver (sid. 253):

»Det är ju utmärkande för naturfolk att om de överhuvud ha namn på djur och växter, som icke, varken på gott eller ont, ingå i deras naturhushållning, så är det kollektivnamn, men även den obetydligaste växt eller djur, som vidrör deras hushållning, får synnerligen karakteristiska namn.»

I serien »Lapparna och deras land etc. . . .» av S. Drake 1918 skriver hon sid. 339: »Om man något närmare studerar lapparnas djursagor och annan övertro om djur, måste man finna, att det just är de djur, som äro farliga eller på något sätt främmande, underliga, som mest äro föremål för deras intresse och spekulationer (spärr av mig).

Alla försök vi gjorde för att få lapparna (och nybyggarna) att känna igen *Ectobiusexemplar* (levande eller dödade, förvarade i glasrör eller utpekade i det fria) och namngiva djuret voro fruktlösa — de hade i sitt språk intet som helst namn på detta djur.

Granskar man ovan citerade uttalanden om den rent fabulösa skada som tillskrivits och tillskrives *Ectobius* så finner man att det vore fullkomligt sagolikt om lapparna och nybyggarna, som dock äro de, som skulle vara utsatta för otyget, icke kände igen sin plågoande.

Är således *Ectobius* av nordbor och lappar helt okänd så är det andra av de djur Linné angiver som skadedjur (cit. 1) desto bättre bekant i Lappmarken. Linné skriver (cit. 1): »Item . . . vilket med det förra springer ibland fiskfjällen och det senare alltid i bosset på golvet i hyddorna.» Vilket djur Linné avser med »det senare» framgår av följande uttalanden: I sin Dalaresa 1734 skriver han:

10. »*Dermestes plana, atra, punctata*, som i Lappland äter lapparnas fisk, fann man här med sin eruca uti ett ruttet renhorn, som hade skinnet på sig, det hon på undre sidan avåt, är ej heller beskrivet.»

I »Fauna Suecica» 1746 står det:

11. »*Cassida atra*» med fl. synonymer bl. a. *Dermestes*. Om detta djurs skadegörelse angives: »Devastat apud Lappones eorum pellis et carnes, cumque iis habitat communitur in strangulis consumit cum Blatta 2:da Lapponum pisces dum exsicantur, brevi tempore, saepe omnes apud nos circa cadavera frequens.» I översättning: »den förstör hos lapparna deras hudar och kött och lever bland dessa talrikt i packade högar, förtär med *Blatta* N:o 2 lapparnas fisk, när den tor-

kas (är upphängd till torkning) på kort tid, ofta hos oss överallt allmän vid kadaver.»

Tolkningen av »in strangulis» i betydelsen »i packade högar» bekräftar törhända Linnés yttrande »frequentissima» i cit. 2. (Jmfr cit. 14). I »Fauna Suecica» av år 1761 skriver Linné:

12. »*Silpha rugosa*» med flere synonymer och bland dessa *Cassida atra*.

Härtill bör omnämnas att Linné i sin »Iter Lapponica» (äldre upplaga) bifogar en teckning av den i citat 1 angivna skadegöraren, som ej var *Ectobius*, och det där avbildade djuret är utan tvekan en *Thanatophilus (Silpha)*.

Av ovanstående framgår klart och tydligt att Linné kände till *tvänne* skadeinsekter hos lapparna och han utpekar dem:

1. *Blatta lapponica*.
2. *Silpha rugosa*.

Släktet *Thanatophilus* har i Lappland *tvänne* arter: *rugosus* L. och *lapponicus* Herbst. *Th. rugosus* är ett »skogsdjur» (Gaunitz, 1930) och förekommer icke i fjälltrakterna, *Th. lapponicus* åter är ett högnordiskt »fjälldjur» (Gaunitz 1930) och förekommer i varje fall icke långt ned i barrskogen, och icke alls i de trakter där skogslapparna funnits eller finnas.

Th. rugosus är av den bofasta lappmarksbefolkningen (skogarnas innebyggare) sedan gamla tider väl känd såsom älskare av fisk, och den har på svenska folknamnet »fiskskorv».

Th. lapponicus torde folk i gemen icke kunna skilja från *rugosus*; den förra arten har emellertid namn i nomadlapparnas språk: »hingsch». Nu bör kraftigt påpekas att denna hos nomadlapparna skadegörande art icke är särskilt känd som utpräglad fiskätare, snarare tvärtom — den föredrar hudar och kött!

Numer saknas skogslappar i de av oss undersökta trakterna (Sorsele och delvis Malå) och hos fattiglapparna är väl fisket huvudnäring, men torde möjligen deras levnadsförhållande dock icke erbjuda lika lysande livsbetingelser för skadeinsekter som en gång skogslapparnas. I varje fall ha vi måst vända oss till fjällområdet för att kunna få svar på frågan.

Redan av det föregående torde det klarlagts, att Linnés angivande av *Blatta* som skadegörare är fel och återstår nu att söka förklara, dels hur Linné kunnat komma på denna till synes befängda idé, dels i vad mån det verkligen finns *tvänne* oliknamnade skadegörare hos lapparna.

Tolkningen av Linnés uttalande i »Iter Lapponica» är ingalunda självklar. Han börjar med »åter» eller »vidare», men något tidigare uttalande om ett skadedjur finnes ej.

Under sin resa emellan Lycksele och Juktån övernattade Linné på en ö, där svenskar från en by 6 mil söderut årligen samlades för att fiska gäddor. Linné hörde sig för om fiskemetoder o. dyl. och trol. också om skadedjur. Säkerligen fanns det här i den rikliga övegetationen relativt gott om *Ectobius*. Nu kan det nog understundom bli en talrik anhopning av *Ectobius* på skarpt solbelysta backar och det är likaledes ofta just dylika småkullar, som av folket utväljas till ränsningsplats, då det där är torrt och fint; i all synnerhet uppsökas dyl. backar om ränsningen utföres nära vatten, där marken i övrigt är sumpig eller sur. — Här vill jag påpeka, att den i en del litteratur synliga uppgiften, att *Ectobius* skulle vara ovanligt talrik i Lappland (cit. 4) jämfört med södra Sverige ingalunda håller streck. I Småland och på vissa håll i Östergötland har jag i varje fall konstaterat att arten är vida talrikare än i Lappland, och jag håller före att den överhuvud är talrikare i Södra Sverige än i Norra! — Linné har säkerligen sett *Ectobius* på dessa ränsningsbackar, och då vid denna tid arten *Ph. germanica* inkommit i landet och uppträtt som skadedjur i hamnarna, är det icke otroligt att han därigenom var inställd på att misstänka *Ectobius*. Säkerligen fanns också *Th. rugosus* här bland fiskfjällen, och när Linné frågade om skadedjur fick han givetvis upplysning om en »fiskskorv», och redan nu gjorde han troligtvis sitt misstag — fick för sig att nordbornas uttalande gällde *Blatta*.

Vid Lycksmyran blev han ett helt dygn när han väntade på förare, och där påträffar han på golvet i bosset i hyddorna (cit. 1) det djur han sett bland fiskfjällen på ön tillsammans med *Blatta*; nu intresserar han sig för djuret och beskriver det, men att märka är, att han här icke har sett *Blatta* inomhus, ej heller nämner han någonstades i sina reseberättelser, att han sett den inomhus.

Med ovan anförda citat från resan i Lycksele lappmark är Linnés personliga iakttagelser tydligen slut. Han reser sedan kustvägen mot norr, tar en tur från Luleå till Jokkmokk och över fjällryggen till Sörfloden i Nordlanden, men från denna resa finns inga anteckningar om *Blatta-Silpha*-problemet. Det betraktar han tydligen som avklarat.

I cit. 1. skriver Linné: »Posterior olet odore Rutae». Om växten *Ruta graveolens* L. anmärker Nord. Familjebok II uppl. band 23 spalt 1265 . . . »blågrön, vidrigt luktande växt.» Lukten passar utmärkt in på såväl *Th. rugosus* som *lapponicus*.

I sin Dalaresa 1734 anför Linné (cit. 10):

»Dermestes . . . , som i Lappland äter lapparnas fisk, fann man här . . . ».

Det är alldeles tydligt, att Linné tror sig ha återfunnit den insekt, som han funnit vid Lycksmyran, och uttalandet visar att han under lapplandsresan fått klart för sig att den ej bara springer

omkring bland fiskfjäll och i hyddorna utan även skadar fisk. Linné är nu emellertid i fjällregionen i Dalarna (i trakten av Salsfjäll), och ej minst därför att djuret åt på ett renhorn vågar jag tro, att han hade arten *lapponicus* Herbst. framför sig.

I »Fauna Suecica» 1746 står det: (cit. 11) »*Cassida atra*» . . . varom Linné skriver: »Devastat apud Lappones eorum pellis et carnes, cumque iis . . . consumit cum *Blatta* 2:da Laponum pisces dum exciccantur, brevi tempore, saepe omnes apud nos circa cadavera frequens.»

Denna utförliga beskrivning på djurets skadegörelse, där dock *fiskätandet* undanskjutits, tyder på att Linné nu håller sig till sina iakttagelser från högfjällsresan, då han rest bland fjällappar och nordbofolk i fjälltrakter. Där finns ej »fiskskorven» = *rugosus* utan *lapponicus*, som just förtär hudar och kött och nu låter Linné alltjämt *Blatta* vara med och bli, om ej den huvudsakliga fiskskadegöraren, så dock farlig nog.

Linné urskiljde aldrig arten *lapponicus* och nu har han två olika levnadssätt för sin *Silpha rugosa*!

J. W. Zetterstedt skriver i »Orthoptera Suecicae» om *Blatta*,

13. »In casis Laponum inter squamas piscinas frequentissima, cibaria consumens.»

G. Dahlbom i »Skandinaviska Insekters allmännare skada och nytta etc.»:

14. »hos skogs- och fiskarelappar i deras kåtor äro dessa kakerlackor högst talrika emellan renhudarna och bland fiskfjällen m. m. Då lapparna torka sin fisk utan att salta den, så händer ofta att densamma inom få dygn uppätes av tusentals kakerlackor.»

Dessa båda citat äro tydliga nog — här har *Th. rugosus* och *lapponicus* skadegörelse helt och hållet överflyttats på den oskyldiga *Blatta*. Nu vill jag icke betvivla att *Blatta* har något »ärende» bland fiskfjällen. Möjligen äter den någon svamp eller mögel eller t. o. m. ruttnande hornämne där, men så vitt jag lyckats utröna är arten uteslutande växtätare. Denna fråga må t. v. lämnas öppen. (Jmfr cit. 9 B).

Att Linné under resan i Norrbottens fjälltrakter fick sin förmodan om *Blattas* skadegörelse *bestyrkt* kan väl ock förklaras.

Vi ihågkomma att Linné hade funnit tvänne djur, som voro skadedjur den ena ansåg han vara *Blatta* och den andra *Silpha rugosa*. I Jokkmokk och hela vägen i Nordlandet har han påträffat exemplar av, dels *Blatta*, dels en art *Silpha* — givetvis *lapponica*!

Nu är *Th. lapponicus* så väl känd av lappfolket att de givit ett *särskilt* namn åt imago och ett åt larven. Imago kallas »hingsch» eller »hingscha» (i artikeln 1928 sid. 854 kallad »hengsta» beroende på uttal av en svensk nordbo) och detta namn brukas sällan eller aldrig om larven. Larven kallas för »snjabblakk» och detta namn angavs av f. d. lappuppsyningsman L. Grundström i Ammarnäs bäst kunna översättas med »(den som) vill vara med överallt». Det är alltså ett gott karaktärsnamn!

I Norrbotten, åtminstone i Arjeplogs sockens norra del, kallas imago för »gingsch» och larven för »matsok» enl. upplysning av predikant Ramberg.

Linné möter således överallt i landet *tvänne* oliknamnade skadedjur, och då Linné själv ej kunde lapska och kanske ej alltid hade en förstående tolk, är det troligt att han aldrig genomskådade att »gingsch» och »matsok» var imago och larv av samma insektart. Slutligen kan det vara högst troligt att om Linné vid en fiskfjällsplats sett *Thanatophilus* imago och larv samt *Ectobius* och verkligen frågat om den senare, han icke fått andra svar än »gingsch» och »matsok», då lappen-sagesmannen aldrig kunde ana att Linné frågade efter *Ectobius*, ett djur som lappen dessmera icke hade något namn på.

Nu hör Linné, som är i fjälltrakter, icke talas om fiskskador, varken av »gingsch» eller »matsok», och då skriver han försiktigare om *Blatta* som fiskätare (cit. 11) och *Th. rugosus* som köttätare (cit. 11).

Att Linné slutligen fick fram så kraftig skadegörelse kan bero på klar missuppfattning. Det är nämligen sed bland nordbor och lappar att kött eller fisk som blott obetydligt skadats eller angripits av insekter (imagines eller larver) säges vara »skämt». Skämt betyder icke ruttet utan förstört = oanvändbart till människoföda. Då har Linné fått reda på att »dessa djur» (»gingsch» och »matsok») kunna skämma = förstöra hela förråd av fisk och kött på en enda natt. Linné som väl ansåg detta möjligt endast om där fanns mängder av skadedjur ökade således i sin beskrivning automatiskt på antalet, och av de tiotal eller mer han själv sett blir nu hemma vid skrivbordet tusentals... (Jmfr angreppet 1914, nedan).

Anteckningar och upplysningar inhämtade av Daniel Gaunitz sommaren 1931 i Sorsele socken i fjälltrakter:

a) det djur, som befolkningen angav som skadedjur i kåtor, stabur och på allehanda kött och fiskförråd, även hudar, insamlades och befanns vara *Thanatophilus lapponicus* Herbst imago och larv;

b) om denna berättade dels nordbor (svenskar), dels lappar, att »hingsch» sprang omkring i kåtorna, men framför allt fanns där »snjabb-lakk»; *Ectobius* okänd.

c) nära Tjulträsk vid Jonovardo (= kartans Jenovardo) åt hingsch år 1914 upp en hel del torrt (osaltat) renkött för 4 lappfamiljer. Yttre lagret av köttklumparna voro fullsatta med imagines, som ätit sig så djupt in i köttet att endast bakkroppsspetsen syntes. Köttet ansågs på grund härav i sin helhet skämt = förstört och bortkastades. Upphågningsplats var i björkskogen nära dess gräns mot fjällheden. Således gäller denna iakttagelse *Th. lapponicus* och ej *rugosus*;

d) har förut namnet »snjabb-lakk» endast tillskrivits »hingschas» larv och »hingscha» varit *Thanatophilus lapponicus*, så omtalades av folket att år 1930 hade i Vännes by (en by i skogslandet c:a 3 mil nordväst om Sorsele kyrkby) uppträtt en »snjabb-lakk» som förstörde potatisblasten. Detta var trol. larven till *Blütophaga opaca* L.

Detta senare visar att man lugnt kan förutsätta att »hingsch» är gemensamhetsnamn för *Th. lapponicus* och *rugosus* och »snjabb-lakk» gemensamhetsnamn för samtliga *Thanatophilus*-arters larver och därtill för andra Silphid-arters larver.

För att ytterligare belysa lapparnas namngivning av skadedjur och att de noga uppmärksamma de djur, som för dem ha något intresse, anför jag Gustav von Düben »Om Lappland och lapparne» sid. 333.

Där beskrives först hur Sago-änkan Attjes-enes renhjord förbyttes vid hennes död till allehanda andra djur: några blevo pad-dor och grodor, vilka därför böra lämnas i fred. Sedan anför von Düben:

»Ett yrfä (*Silpha lapponica* eller skinnaren) är ock avkomling av hennes förbytta hjord; fult som hon, luktar djuret illa, och elakt som hon, förstör det allt vad det kommer över». (Spärr av mig).

Något uttalande av von Düben om *Ectobius* som skadedjur har jag icke sett. Von Düben kände tydligen till blott *en enda* skadeinsekt hos lapparna.

Ytterligare bevis för att lapparna noga känna sina skadegörare även bland insekterna framgår tydligt av von Dübens skildring i ovan cit. arbete sid. 334: »... och då mjölken är himlafaderns gåva, får man icke kasta bort något därav. Spiller man av ovarsamhet något, skall man korsa däröver med högra foten. Dock må man vid mjölkningen ostraffad slå litet ut på marken åt »skinnaren», åt Attjes-enes hjord, ty denna skall ock hava föda».

I E. T. 1928 sid. 254 hänför jag den av Linné för *Ectobius* angivna skadegörelsen till *Thanatophilus lapponicus*, men detta torde knappast vara helt riktigt.

Linné skriver cit. 1: »in casis Lapponum sylvaticorum» och då han skriver (cit. 2): »åter fann jag det insectum», är han vid Lycksmyran.

I skoglandet i Sorsele finns icke »*Thanatophilus lapponicus*» (Gaunitz 1930) och därför troligen ej heller på Linnés tid vid Lycksmyran. Det är med största säkerhet exemplar av *Th. rugosus* L. som Linnés uttalande gälla.

Under Dalaresan anträffar Linné cit. 10 »*Dermestes plana*», som i Lappland uppäter Lapparnas fisk».

Enligt Grill är *Thanatophilus lapponicus* känd så långt ned i Dalarna som vid Idre och Särna och den av Linné påträffade *Thanatophilus* lokaliseras till trakten av Salsfjället, således vida nordligare än Idre och Särna, och inom ett område av fjällnatur där *Th. lapponicus* säkerligen förekommer allmänt och *Th. rugosus* troligen helt saknas. Linné har således nu arten *Th. lapponicus* framför sig och jag har förut framhållit, att det förefaller som om *rugosus* L. vore specialist på fisk, medan *lapponicus* Herbst icke älskar fisk utan kött. Daladjuret anmärkes ock äta av huden på ett renhorn.

Då Herbst urskiljt arten *lapponicus* antar jag kort och gott att Linné icke hade klart för sig skillnaden mellan *rugosus* och *lapponicus*, detta så mycket mer som han rest genom de övre lappmarkerna och måst påträffa *lapponicus*.

Då Linné om det i Dalarna funna djuret cit. 10 säger »är ej heller beskrivet» är det tvivelaktigt om hans beskrivning avser arten *rugosus* — han borde ju nu ha *lapponicus*-ex. framför sig! — Härmed må förhålla sig hur som helst.

Thanatophilus rugosus L. finns nu icke inom de fjällområden, där skadegörelse i vår tid kan förekomma, och där *rugosus* L. finns, där är det ingen skadegörelse.

Man kan då förundra sig över att när *Th. rugosus* finns över hela landet utom fjällområdet den icke uppträder som skadedjur litet varstans.

Det är då enklast att först konstatera, att ej heller *lapponicus* Herbst numera är något svårt skadedjur. När Daniel Gaunitz år 1931 begär upplysning om svår skadegörelse av »hingsch» måste exemplet hämtas från år 1914 och att denna skada var tämligen enastående framgår av att folket så väl minns år och detaljer.

Troligen har *rugosus* L. haft gyllene tider under fiskarelapparnas och skogslapparnas förekomst i skoglandet, men numer, när dessa förhållanden upphört har insekten intet tillfälle till massuppträdande — precis som sedan uråldrig tid i Syd- och Mellan-

sverige. Nu börjar fjäll-lapparnas levnadssätt att förändras och tillfällena för *lapponicus* Herbst att bli svår skadegörare har minskats. Då denna art därtill trol. icke är begiven på fisk (se föreg.) minskas dess besvärlighet för folket.

Säkerligen ha emellertid *Th. rugosus* och *lapponicus* så pass likartat levnadssätt att de båda varit skadedjur i fordom tid och givetvis på Linnés, och liksom *rugosus* L. nu är ofarlig för hus-hållningen torde även *lapponicus* Herbst bliva det med de förändrade förhållandena i fjällbygden.

I E. T. 1928 sid. 254 avslutar jag artikeln. »Av ovanstående drager jag den slutsatsen att de uppgifter om skadegörelse, som vad Lappland beträffar och just lapparnas förråd, och som hänförs till *Ectobius lapponicus* i stället skola hänföras till *Thanatophilus lapponicus*.»

Nu vill jag ändra detta uttalande därhän:

Sedan *Ectobius* utmönstrats som skadedjur i Lappland böra båda arterna — *Thanatophilus rugosus* L. och *lapponicus* Herbst — få helt taga åt sig den beskrivning på skadegörelse som Linné tillskriver dels *Ectobius lapponicus* L., dels *Thanatophilus rugosus* L., och i vår tid är det blott *Th. lapponicus* Herbst, som uppträder som skadedjur, och detta ingalunda i någon stor skala. När Linné talar om den skadegörande *Ectobius* är det förvisso »snjabb-lakk» som spökar.

Litteraturförteckning.

- Borck, von J. B.: Skandinaviens rätvingade insekters naturalhistoria. Lund 1848.
- Dahlbom, G.: Skandinaviska Insekters allmännare skada och nytta etc. Lund 1838.
- Drake, S.: Lapparna och deras land VII. Västerbottenslapparna etc. Akademisk avhandling. Uppsala 1918.
- Düben, von G.: Om Lappland och lapparna, företrädesvis de svenske. Etnografiska studier. 1873.
- De Geer, Ch.: Memoires pour servir à l'hist. des insectes. T. 3. 1752—1778.
- Gaunitz, C. B.: Coleoptera från Sorsele socken av Lycksele lappmark. Entomologisk Tidskrift 1928.
- : Lappfolkets fruktade skadegörare. E. T. 1928.
- : Silphider från Sorsele socken. Underfam. Silphinae. E. T. 1930.
- Grill, C.: Catalogus Coleopterorum.
- Linné, von C.: Linnés Iter Lapponica (flera upplagor).
- : Linnés Dala-resa 1734. Moderniserad upplaga 1929.

- Linné, von C.: Fauna Suecia 1741 och uppl. 1761.
 —: Acta Upsaliensis 1763 pag. 35.
 Tullgren & Wahlgren: Svenska Insekter 1920.
 Tullgren, A.: Våra snyltgäster etc. 1914.
 —: Svenska jordbrukets bok, Kulturväxterna och djurvärlden. 1929.
 Zacher, Fr.: Die Geradflügler Deutschlands und ihre Verbreitung. Jena 1917.
 Zetterstedt, J. W.: Orthoptera Sueciae, Lundae 1821.
 —: Fauna Insectorum Lapponica 1928.
 —: Insecta Lapponica 1837—1840.